

Âşık Mesiyollah ve Sanatı

Faruk GÜN¹ ve Ahmad SALAHİ²

Öz

Bu makalede 2016'da hayata veda eden Âşık Mesiyollah Rezaî'nin hayatı, sanatı ve hikâyeciliği incelenmiştir. Avaj şehrine bağı Parisbana Köyü'nde dünyaya gelen Rezaî, Güney Azerbaycan coğrafyasında tanınmış ve incelediğimiz özellikleri itibariyle profesyonel bir âşıktır. Coğrafyadaki birçok âşık tarafından usta olarak kabul görmüş olan Rezaî çok değerli âşıkların yetişmesine tecrübeleriyle katkıda bulunmuştur. Bunda da kendisinin birçok usta âşıktan beslenmesi etkili olmuştur. Seksen yıllık ömrü boyunca Türk kültürü ve dili için hizmet eden âşık, bu yönleri itibariyle çalışmamızın ortaya konmasını zaruri kılmıştır. Çalışmamızda adını zikredeceğimiz birçok âşığın bilinmemesi bölgedeki âşıklık geleneği üzerine yapılan çalışmaların eksikliğini göstermesi bakımından da önemlidir. Çalışmamızın amacı usta âşığı muhtelif cihetlerden tanıtarak coğrafyamızda da bilinmesini sağlayıp bölgede satılan kaset, cd'leri aracılığıyla hakkında daha fazla araştırmanın yapılmasına vesile olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Mesiyollah, Âşıklık Geleneği, Âşık, İran, Güney Azerbaycan

Ashik Mesiyollah and His Art

Abstract

This article is about the life, art, and narrative of Ashik Mesiyollah Rezaî (Âşık Mesiyollah Rezaî), who passed away in 2016. Ashik Mesiyollah Rezaî was born in Parisbana Village, Avad city. He is a widely known professional ashik in the territory of South Azerbaijan. He was recognized as a master by many ashiks of the region and contributed to the training of many vivid ones. This is due to the fact that he was discipled by other masters. We felt compelled to make a study about Ashik Mesiyollah, who had been serving Turkish culture and language throughout his eighty-year life. The fact that many ashiks who will be mentioned in this study aren't widely known will also reveal the lack of studies on the ashik tradition in the region. Our goal is to make Ashik Mesiyollah known to the people of our region, by means of various ways and provide a boost for furthering researches about him through CDs and cassette tapes sold in the region.

Key Words: Ashik Mesiyollah, Minstrel Tradition, Ashik, Iran, South Azerbaijan

Atıf İçin / Please Cite As:

Gün, F. ve Salahi, A. (2020). Âşık Mesiyollah ve sanatı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(3), 1970-1979.

Geliş Tarihi / Received Date: 24.10.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date: 09.12.2019

¹ Okutman - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, faruk.gun@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-5755-5777

² Uzman - ahmad.salahi2010@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1973-3664

Giriş

İran, Türkoloji çalışmaları açısından son derece önemli bir coğrafi bölgedir. 1970'li yıllarda Doerfer'in başlattığı araştırmalar bize İran'daki Türkoloji çalışmalarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bölgede yapılacak çalışmalar Güney Azerbaycan³'daki Türkler hakkında daha fazla bilginin gün yüzüne çıkmasına ve kültürel varlıklarını korumasına fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla çalışmamız bu açıdan önemli bir görevi yerine getirmektedir.

İran coğrafyası yüzyıllardır Anadolu ve Türkistan arasında bir köprü görevi görmesinin yanı sıra Türk dünyasında âşıklık geleneğinin⁴ en canlı yaşatıldığı yerlerin başında gelmektedir. Âşıklık geleneğinin bir yandan özünü muhafaza eden bir yandan da devamlı olarak ilerlemesini sağlayan İran Azerbaycan coğrafyası Türk âşıklık geleneğinin lokomotif bölgesi niteliğindedir. Türk dili, edebiyatı, folkloru ve kültürü bu bölgede hâlen canlılığını ve devamlılığını korumaktadır (Kafkasyalı, 2009b, s. 33).

Âşıklık geleneğinin temsilcileri olan âşıklar, buldukları bölgenin dilini, kültürünü, geleneğini bir sonraki kuşaklara aktaran önemli şahsiyetlerdir. Türk kültürünün korunmasında önemli görevleri üstlenen âşıklar devamlı olarak belli bir bölgede ikamet etmeyip çevredeki köy, şehir hatta ülkelere giderek Türk ülkeleri arasındaki sınırları sanat yoluyla kaldırmışlardır. Farklı muhitlerdeki âşıklar, başka bölgelerdeki âşıklarla karşılaşarak hem bu sanatın tanınmasını hem de gelişmesini sağlamışlardır.

Çalışmamızda mülakat, gözlem ve anket yöntemleri kullanılmıştır. Âşık Mesiyollah ile doğal ortamda yapılan görüşmeler dışında Âşık Mesiyollah'ın ölümünden sonra da dostları ile görüşülmüştür. Doğal bir ortamda gerçekleştirilen bu görüşmeler esnasında ses kayıt cihazı ve kamera kullanılarak derlenen bilgiler kayıt altına alınmıştır. Önceden hazırlanmış sorularla hem âşığın hayatı ve sanatı hem de bölgenin âşık hakkındaki düşünceleri kayıt altına alınmıştır. Ayrıca anket yöntemiyle de doğabilecek bilgi yanlışlıklarını ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli aralıklarla açık uçlu sorular konuşmalar esnasında yönlendirilerek verilerin sağlanması yapılmıştır.

İncelememiz, Âşık Mesiyollah'ın hayatı, sanatı, hikâyeciliği ve bölge insanının âşığa bakışı ile sınırlandırılmıştır.

Âşık Mesiyollah

Âşık Mesiyollah'ın Hayatı

Üstad Âşık Mesiyollah Rezaî⁵ 1936⁶ yılında, günümüz Kazvin eyaletinin Avaj kentine bağlı Parisbana⁷ Köyünde⁸ dünyaya geldi. Babasının adı Kelbe Veli (Kerbelayı Veli), annesinin adı ise Sahip Sultan'dır. Annesinin en büyük isteği oğlunun Türk diline hizmet etmesi ve Türk dilini korumasıydı. Âşıklık sanatı ve geleneği içinde kendini geliştiren âşığın, annesinin bu duasının gereğini yerine getirdiğini görüyoruz.

Üstadın bir kız kardeşi ve beş erkek kardeşi vardır. Erkek kardeşlerinin adları; Neciyullah, Fetullah, Muhammed Hüseyin, Muhammed Mehdi ve Seyfullah'dır.

Âşık Mesiyollah'ın herhangi bir tahsil hayatı olmamasına ve okuma yazma bilmemesine rağmen olağanüstü bir hikâye, destan ve şiir ezberleme kabiliyetine sahip olduğu bilinir. Bölgenin önemli âşıkları arasında yer almasının sebeplerinden biri de budur.

Mesiyollah ilk evliliğini⁹ Gülsüm Hanım'la yapmıştır. Bu evlilikten üç oğlan ve iki kızı dünyaya gelmiştir. İkinci evliliğini ise düğünlere beraber gittiği ve grubunda balaban çalan İbrahimî Deldust'un kız

³ Güney Azerbaycan ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yücel, 1976, s. 1111-1112; Gökdağ ve Heyet, 2004, s. 52; Hasanlı, 2005, s. 21-22; Sarıkaya, 2008, s. 168; Kafkasyalı, 2009a, s. 25-27; Metin, 2012, s. 158-159; Yılmaz, 2013, s. 36-54.

⁴ Âşıklık Geleneği; işlerlikleri ve işlevsellikleri fazlaca değişmeyen ancak dinî, coğrafi ve tarihsel bağlamda adına ozan, şaman, kam, baksı (bahşı), âşık, halk şairi, jırav, akin, jırcı, kayçı vs. denilen yaratıcı ve icracı tiplerin tarihî süreçte meydana getirdikleri kültürel oluşumun adıdır (Şişman, 2002, s. 68).

⁵ Rivayete göre âşığın adının Mesiyollah konulmasının sebebi Rıza Şah döneminde Türk diline yapılan baskıların kırılmasını sağlayacak olması ve Türk dilinin tekrar eski günlerindeki gücüne kavuşmasına vesile olmasıdır. İsmi babası tarafından verilmiştir.

⁶ Resmi belgelerde doğum yılı 1939 olarak geçmesine rağmen asıl doğum yılı 1936'dır.

⁷ Parisbana adının "Parsbanaj, Perisbanac, Persbanec, Paresbanec" gibi farklı kullanımları vardır.

⁸ Parisbana Köyü, İran'ın Kazvin eyaletinin altı büyük kentinden biri olan Avaj şehristanına bağlıdır. Parisbana Köyü, Avaj kentinden yirmi iki kilometre uzaklıktadır. Bu köy tam olarak Kazvin'in güneybatısında ve Kazvin ile Hemedan sınırı arasında bulunur. İran İslam Cumhuriyeti'nin 2006'da yaptığı nüfus sayımına göre Parisbana 1228 nüfuslu bir köydür (Wikipedia 2016).

⁹ Âşık Mesiyollah'ın Gülsüm Hanım ile yaptığı evliliğin 1958-1960 yılları arasında olduğu düşünülmektedir.

kardeşi ile yapmıştır. Bu evlilikten de bir oğlan dđnyaya gelmiştir. Âşık Mesiyollah'ın çocuklarının adları; Abdullah, Kudret, Hücet, Nimet, Mecit ve Muhammed'dir¹⁰.

Oğlu Kudret'in ölümünden sonra kendi iç dđnyasına çekilen Âşık Mesiyollah bu süreçte zor zamanlar geçirmiştir. Kudret için şu dizeleri irticalen dile getirmiştir:

Kebrimi kazsınlar yol kınarında Allah

Gelip giden dua versin, ağlasın Allah

Bölgede büyük bir üne sahip olan âşık, ilk eşi için bizatihi "benim kadar iyi âşık" demiştir. Eşinin, âşıklık sanatında hünere ve güzel bir sese sahip olduğu bölgenin musikişinasları tarafından da anlatılır (Davudı, 2011).

Âşık Mesiyollah, âşıklık mesleği dışında hiçbir işle uğraşmamıştır. Elli yıl boyunca âşıklık sanatını kendisine meslek kabul eden usta âşık, geçimini düğünlerde yapmış olduğu icralarla sağlamıştır.

Babası Kelbe Veli ve annesi Sahip Sultan vefat ettikten sonra Parisbana Köyü'nde, Üstad Âşık Mesiyollah ise 26 Haziran 2016 tarihinde 80 yaşında iken Kerec'de toprağa verilir. Âşığın son yolculuğuna sadece kendi şehrinden değil, komşu eyaletlerden de birçok âşık ve seveni katılmıştır. İnan hükümeti, Save şehrinde düzenlenen on dört günlük yas törenini görmezlikten gelerek Türk diline hizmet ettiği için bu koca çnara herhangi bir veda töreni düzenlememiştir. şunu belirtmek gerekir ki İnan-İrak Savaşı'nda toplumun moralini artırmak için dile getirdiği şiirlerle İnan hükümeti tarafından takdir edilen Âşık Mesiyollah'ın ölümünde yalnız bırakılması ve herhangi bir etkinlik yapılmaması manidardır.

Âşık Mesiyollah'ın ölümünden sonra Âşık Cafer Cibilli, Ali Hac Ali, Âşık Mecid gibi dostları tarafından kendisi için pek çok şiir söylenmiştir. Mesela Ali Asgar Bağtiyari; Save, Hemedan, Kom gibi bölgelerde yaşayan Türklerin âşık için yas tuttuklarını, Türk dili ve kültürünü yaşatmak ve hak ettiği yere taşımak için üstlendiği koruyucu vasfını, onun gibi büyük bir sanatkârın toprağa gömüleceğinden ve bundan sonra kıymetli sözlerini duyamayacağından dolayı duyduğu derin hüznü vurgulayan şu şiiri dile getirmiştir:

Karağanda bugün ürek kan olar
Can sıtkinen elim sana yas saklar
Bu ölümden vallah dağlar kan ağlar
Karağan ülkesi başın sağolsun

Mesiyollah bize böyük ataydı
Kara torpağ ağzın kana bataydı
Elimiz eline bir de çataydı
Hemedan yurdunun başı sağolsun

Sedefli çöğürün çoktı kıymeti
Yolunu sağlaram yoktur minneti
Emektaşların çoğtu himmeti
şanlı Save başı sağolsun

Kara şaber çatın dđnyam deyiştin
Hak yolunda hakka çoklu çaliştin
Türk költürü için yandın aliştin
Kom'da Elsevenler başı sağolsun

Senin ğeste cismin kebre koyariğ
Senin senetin heyif körlariğ
Toy dögende sesinden heç doymariğ
Âşığ olanların başı sağolsun

Bu ölümdede iki göher bitirdik
Birce seni bir költürü yitirdik

¹⁰ Kafkasyalı'ya göre (2009a: 218) âşığın beş oğlu ve dört kızı bulunmaktadır.

Seninnen göheri hekke yitirdik
Senin yandaşların başı sağolsun
Senin ruhün bağlıdır sim sazına
Daş kebrine gerek bu söz yazıla
Âşığlar âşığı adın kazına
Hüner sevenler başı sağolsun

Senin ölümüynen dünyan talandır
Bağın görün bu dünya ne yalandır
Âşığ ölmez adı dilde kalandır
Bütün Türk halkının başı sağolsun

Dumanam dağı taşı aşaram
Dalgalar tek, dergâhlarda coşaram
Lel-i mercan sözler, şüirler koşaram
Âşığ Mesiyollah ruhun şâd olsun

Âşık Mesiyollah'ın Sanat Anlayışı

Âşık Mesiyollah, Güney Azerbaycan coğrafyasında bilinen büyük bir âşıktır. Bölgede “âşıklar âşığı”, “âşıklar başı” gibi çeşitli unvanlara layık görülmüştür. Bunda gerek âşıklık geleneği içinde yetişmesi ve sanatını ifa etmesi gerekse de dinî hikmetli sözleri ile dinleyenleri tesiri altında bırakması etkili olmuştur. Tanrı'yı öven ve büyüklüğünü dile getiren şüirleri ile Hz. Muhammed ve Hz. Ali hakkında söylediği methiyeler¹¹ en etkili dinî hikmetli şüirleri arasında yer alır.

1969 yılında Kelbe Veli ailesi ile birlikte Parisbana'dan Kerevüs'e¹² taşınmıştır. Bu yıllar Âşık Mesiyollah'ın saz çalmayı yeni öğrendiği dönemlerdir. Mesiyollah, Âşık Muhammed Ali İtminan ile tanıştıktan sonra, ustasından hem saz çalmayı hem de şüir ve hikâyeleri öğrenmiştir. Âşık Mesiyollah'ın, Kerevüs'de Âşık Sıtk Ali Rızayî ile tanışmasının ardından saz çalma isteği giderek artar. Bir yandan çöğür çalmayı öğrenmeye çalışan âşık, bir yandan da komşusu Muştak Bey'den balaban çalma dersleri alır. Âşık Sıtk Ali Rızayî, Âşık Mesiyollah'ın öğrenme gayretini gördükten sonra hem profesyonel bir biçimde çöğür çalması hem de hikâye öğrenmesi gerektiğini belirterek bir nevi Mesiyollah'ın âşıklığa adım atmasına vesile olmuştur. 1973'de Âşık Sıtk Ali Rızayî Tahran'a gideceği sırada Âşık Mesiyollah'ı Üstad Dellek Feyzeli ile tanıştırtarak ondan hikâye öğrenmesini sağlar. Yaklaşık dört yıl devam eden çalışmalarından sonra hikâye anlatmada profesyonel bir âşık seviyesine yükselir. Âşık Feteli İtminan'dan bağlama ve atışma öğrendiği gibi farklı âşıklardan da âşıklık konusunda noksan olduğu konuları tamamlama gayreti içine girer. Aynı zamanda şunu belirtmek gerekir ki Âşık Mesiyollah, Âşık Sıtk Ali'yi manevi babası olarak görmüştür. Çünkü bölgenin en önemli âşıkları arasında yerini almasına vesile olmasını ve devamlı olarak manevi desteğini gördüğünü hemen hemen her meclisinde ifade etmiştir.

Mart 2016'da Iranian Students' News Agency (ISNA)'ya verdiği bir röportajda hayatı ve sanatı hakkında şunları dile getirmiştir. “Çocukluk yıllarımı köyde (Parisbana) geçirip âşıklar arasında büyüdüm. Âşıkların yanında olmamdan dolayı bu işe merak saldım ve ney, çöğür gibi müzik aletleri çalmaya başladım. Dağa, eve her nereye gidersem gideyim bu müzik aletlerini de yanımda götürüp öğrenmeye gayret gösterdim. Bir ara balabana da merak saldım. Bu arada yaşım ilerledikçe âşıklık hakkında bilgilerim artmaya başladı ve Âşık İsmail Şah Muradî, Âşık Yusufi İsmailî ve Âşık Yusufi Karağanlı yanında saz öğrenmeye çalıştım. Âşıklık geleneği içinde bir âşığın saz çalması gerektiğini düşünüyordum. Bu sebeple bu çetin yolda saz çalmaya ve hikâye öğrenmeye başladım. Bu konularda kendimi geliştirmeye başladığımda Allah'ın bana yardım ettiğini hissettim ve daha fazla çalıştım. Profesyonel bir âşık olarak meclislerde icraya başlamadan önce Allah'ın adını söyledim. Düğünlere Allah'ın adıyla başlamak hem yeni evlenenlere hem de meclisimde bulunanlara huzur verirdi. Yaklaşık otuz destan öğrendim ve iki yüz kaset doldurdum. Kasetlerim, birçok coğrafyadaki Türkler arasında yayılarak tanınmama vesile oldu. Bu kasetler sadece Türkler arasında değil, aynı zamanda Farslar arasında da hem benim hem de şüirlerimin tanınmasını sağladı.

¹¹ Gerek Hz. Muhammed gerekse Hz. Ali hakkındaki methedici sözlere bölgede “üstadnâme” adı verilir. Bu üstadnâmelerde başlangıçta Tanrının varlığı ve birliği, ardından da Hz. Muhammed veya Hz. Ali hakkındaki methiyeler yer alır.

¹² Âşık Mesiyollah girdiği çoğu mecliste âşıklığı Kerevüs'de öğrendiğini belirtir. Hem burayı ikinci memleketi olarak görmesi hem de Hemedan âşıklık geleneğine tesiri hasebiyle Hemedan âşıkları arasında gösterilebilir.

Ayrıca yabancı musikinın Türk musikisine tesir etmesinden endişe duyuyordum. Çünkü yeni neslin artık âşık ve âşıklık geleneğine karşı uzak durduğunu gördüm. İran coğrafyasında âşıklara değer verilmemektedir ve hükümet bu kültürü korumak için herhangi bir çaba göstermemektedir” (ISNA, 2016). Bilhassa âşığın son cümlesi bölge âşıklarının durumunu gözler önüne sermektedir.

Âşık Mesiyollah meclislerde veya dost sohbetleri sırasında dile getirdiği gerek hikâyeleri gerekse şiirleri çöğür eşliğinde söylemiştir. Dost meclisleri dışında, düğünlerde, nişanlarda, sünnet törenlerinde ve diğer önemli günlerde de âşıklık sanatını yine çöğür eşliğinde icra etmiştir. Âşık, sadece Hemedan, Kerevüs, Rezen, Parisbana bölgelerinde değil, Korveh, Kazvin, Kom, Save gibi eyalet ve bu eyaletlerin çeşitli köylerinde de merasimlere iştirak etmiştir.

Âşıklık geleneğinin önemli unsurlarından biri olan usta çırak ilişkisi içinde yetişen Âşık Mesiyollah’ın, bu gelenekte kendisine usta olarak kabul ettiği kişiler Âşık Muhammed Ali İtminan¹³ (1872-1963) ve Âşık Sıtkı Ali Rızayî (1921-1985)’dir. Bu ustaların dışında Âşık Feteli İtminan (1918-2000), Âşık Muhammed Hesenî Sengeki, Muhammed Hesen Asadi ve Hemid Horaman gibi âşık ve musikişinaslardan da çeşitli bilgi ve şiirler öğrenmiştir.

Âşık Ahmad Mustafevî (Suzan, Rezen) gibi bazı önemli musikişinaslar saz çalma konusunda Âşık Mesiyollah’ın asıl ustalarının Âşık İsmailî Şah Muradî ve Âşık Gıyas Cebbarî olduğunu belirtirler. Bunun yanı sıra yine aynı âşık, Üstad Mesiyollah’ın 40 yaşına kadar çok iyi balaban çaldığını, ancak 40 yaşından sonra meclislerde daha çok çöğür çalarken görüldüğünü belirtmiştir. Ve yine hikâyeleri de Âşık İsmailî Şah Muradî, Âşık Mehmed Hesenî Sadığı Vasmaği, Âşık Yusuf Şah Muradî ve Abbas İsmailî Bendiçaylı’dan öğrendiğini dile getirir.

Âşık Mesiyollah, âşıklık hususundaki noksanlıklarını giderdikten sonra Âşık Şaban Mustafevî ve Abbas İsmailî Bendiçaylı ile birlikte 25 yıl boyunca düğünlere katılmıştır. Bu üçlüden Âşık Şaban çöğür, Abbas İsmailî balaban ve Âşık Mesiyollah da bir yandan çöğür çalmış bir yandan da hikâye ve şiirler okumuştur. Âşıkların çeşitli yardımcıları ile düğünlerde bulunması bölgenin önemli gelenekleri arasında yer almaktadır.

Profesyonel bir âşık olduktan sonra Âşık Erşed Celali, Âşık Hüdayar ve Âşık Mecid gibi birçok âşığa ustalık yapmıştır. Aynı zamanda birebir olmasa da Âşık Mesiyollah’ın meclislerinde bulunarak kendisinden hikâye, makam öğrenen âşıkların sayısı da az değildir. Adını saydığımız çıraklardan Âşık Erşed Celali ve Âşık Hüdayar, şu anda Hemedan¹⁴ eyaletinin en önde gelen iki âşığı konumundadır. Bu âşıklar da tıpkı Âşık Mesiyollah gibi sade bir Azerbaycan Türkçesiyle ifalarını gerçekleştirerek Türk kültürüne hizmetlerini devam ettirmektedirler.

Bölgedeki âşıklar tarafından üstad olarak kabul edilen Âşık Mesiyollah’ın yüksek bir hikâye söyleme hüneri vardır. Kerevüslü Âşık Asgar Gültepe, Kom’da İsteriyo Heyyam¹⁵’da Âşık Mesiyollah’ın 97 saat boyunca hikâye icra ettiğini belirtmiştir. Bu hikâye hem kasetlere hem de cd’lere kaydedilmiştir. Yine bölgenin önemli âşıklarından olan Âşık Asgar da üstadın son derece güçlü bir şiir ezberleme gücüne sahip olduğunu belirtir. Âşık Asgar ayrıca Âşık Mesiyollah’a ait olan şu şiiri söyler:

Gelin size erzimi eyleyim
Eğil olan bu dünyada, var nedî?
Dünya bir bostandır pozular gider
Çiçek nedî, yemiş nedî, bâr nedî?

Bu dünyada çok şirin mâl olur
Tamahkârlar hâli müşkil hâl olur
Kol burulu, kulağ batır lâl olur
Kohum nedî, kardaş nedî, yâr nedî?

¹³ Âşık Muhammed Ali Kerevüslü olarak da bilinir.

¹⁴ Hemedan eyaletiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Pehlivan, 2011, s. 23-30; Sohrabiabad, 2016, s. 24-31; Atıcı, 2016, s. 10; Gün, 2016, s. 3-10; Atıcı, 2017, s. 82-83.

¹⁵ İsteriyo, çeşitli eyaletlerde âşıkların, şarkıcıların kaset ile cd’lerinin ve müzik ürünlerinin satıldığı dükkânlardır (Kasetçi). Âşık Mesiyollah’ın İsteriyo Heyyam’daki ilk çalışmaları 1970’li yıllara dayanır. Âşık Mesiyollah’ın bölgede tanınmasını sağlayan ve ismini duyuran önemli mağazalardan biridir.

Mesiyollah diyer bu yollarda sürünmem
İndi yetişmedi ne veğt görünmem
Altım torpağ, üstümde daş hörünmem
İssi nedi, soguğ nedi, kar nedi?

Üstad Âşık Mesiyollah'ın yaşlılık döneminde dile getirdiği şu şiir; annesinin, babasının ve kardeşinin ölümünden duyduğu üzüntüyü, bu yakınlarının dışında herhangi bir sırdaşının kalmadığını, kaderden şikâyetini ve hayattayken değerinin anlaşılmadığını anlatması açısından hayatını özetler niteliktedir:

Mesiyollah'am çatıp seksene yaşım
Ölüp atam, anam bir de kardaşım
Sir demege daha yokdir sırdaşım
Kaddimi dönderdin kamana felek

Mesiyollah'am itirmişem bedrimi
İzzetimi, şövketime, sedrimi
Dirilikte kimse bilmez kadrimi
Men ölerden sonra bile neynerem

Üstadın bu şiirinin dışında irticalen dile getirdiği birden fazla şiiri bulunmaktadır. Mesela yaşlanmanın verdiği hüznle artık eskisi gibi sağlıklı olamadığını, bedenindeki sıkıntıları, akrabalarının kendisinden uzaklaştığını ve çocuklarından duyduğu sözlerin üzüntüsünü şiirlerinde dile getirmeyi ihmal etmemiştir:

Gidip nur gözümnen, tağet dizimnen
İğtiyarım elden alan kocalığ
Hamı dertten olup yaman kocalığ
Yüz min yüz min belalara tuş oldum
Meni dertten derde salan kocalığ

Kocalalı oğlan durur üzüme
Nahellefti hiç gitmiri sözüme
Bu gey dünya dar geliri gözüme
Keddimi eyleyip keman kocalığ

Keddım keman oldu belim büküldü
Ağzım dişi, başım tüki töküldü
Gohum kardaş tamam benden çekildi
Hamı dertten olar yaman kocalığ

Kocalalı yiyebilmirem çörek
Oğlan mene deyir danışma görek
Mene zehr olup yediğim çörek
Ömrümü salıptır talan kocalığ

Üstad Mesiyollah'ın söylediği her söz, her şiir toplumsal olarak saygıyı, sevgiyi, öğüdü, adaleti, doğruluğu ve hikmeti içermekteydi. Aşağıdaki şiirinde oğlu üzerinden bahsi geçen konular hakkında topluma nasihatlerini iletir:

Çoğlar vesiyetin eyler oğluna
Adımı yurdumna batırma oğlum
Yalan danışanın gülme yüzüne
Bir istikan çayına satılma oğlum

Dur hakkıyne büyük her ne hub dese
Şerm u heyayinen gir meclise
Başın gitti sirtini deme nakese
Nakes adamlara katılma oğlum

Bu dünyada oğlar dvran eyleyip
Az kazanan çoğ kazanan neyneyip
Amandı her sözü nahak eyleyip
Nahak adamlara katılma oğlum

Őeytan oğ dŐmendi teklifi ğeta
Gerki eyler deryaya yandırır ota
Kızlara kardaş olgunan, oğlana ata
Famil içinden atılma oğlum

oğ oldukça insan heris olar var
Bir temiz ad kazan bir de itibar
ÂŞık Mesiyollah'ın sene vesiyeti var
Der famil içinden atılma oğul

ÂŞık Mesiyollah'ın Hikâyeciliği

ÂŞık Mesiyollah, hikâye musannifi değildir, lakin son derece iyi bir hikâye anlatıcısıdır. ÂŞığın hikâye oğrendiği ustaları arasında Şu isimleri söyleyebiliriz: ÂŞık Muhammed Ali İtminan, ÂŞık Sıtk Ali Rızayî, ÂŞık Muhammed Hesenî Sengeki, Muhammed Hesen Asadi, Hemid Horaman, Dellek Feyzeli, ÂŞık İsmailî Şah Muradî, ÂŞık Yusufi İsmailî, ÂŞık Yusufi Karağanlı, ÂŞık Gıyas Cebbarî, ÂŞık Mehmed Hesenî Sadığı Vasmeği, Abbas İsmailî Bendiçaylı, ÂŞık Şaban Mustafevî.

ÂŞık, ISNA'ya verdiği röportajda iki yüz kaset doldurarak bunların satıldığını ve bu sebeple Türk coğrafyalarında nnn yayıldığını belirtmiştir. Bilhassa kasetlerinin çoğunu İsteriyo Heyyam'da çıkaran âşık, bu dükkânın/kasetinin dışında İsteriyo EŞair ve İsteriyo Şebaheng/İsteriyo Elseven ile de bir kısım çalışmalar yapmıştır.

Mesiyollah, 1977'de hikâyelerini içeren ilk kasetini Hemedan (Korveh-i Dargazin)'da çıkarır. Bu kasette ÂŞık Sıtk Ali Rızayî de balaban çalmıŐtır. ÂŞık Mesiyollah'ın çıkardığı kasette icra ettiği ilk hikâye Veraga ve GülŐah Hikâyesi'dir.

Tüm sanat hayatı göz önüne alındığında ÂŞık Mesiyollah'ın ezberinde çok fazla hikâye bulunduğu görülür. Hafızasındaki hikâyelerin çoğunu ustalarından oğrenmesinin yanı sıra farklı farklı âşıkların icra ettiği hikâyeleri kayıt cihazı ile kaydederek ve bunları sürekli dinleyerek ezberlediği de olmuştur.

Gençlik döneminde otuza yakın hikâye bilen ÂŞık Mesiyollah, yaŐının ilerlemesi sebebiyle baŐ gösteren unutkanlıklar ve oğlunun ölümünden duyduğu derin teessrden dolayı son zamanlarda sadece aŐađıda saydığımız hikâyeleri ezberinde tutabilmiŐtir. ÂŞık Mesiyollah'ın bildiği usta malı hikâyeler: 1- Kerem ile Aslı Hikâyesi, 2- Köroğlu Tokat Seferi, 3- Köroğlu Teke Türkman Seferi, 4- Köroğlu Erzurum Seferi, 5- Köroğlu Demir Kapı Derbend Seferi, 6- Köroğlu ve Mumine Hanım Hikâyesi, 7- Şah İsmail Hikâyesi, 8- Mesım Hikâyesi, 9- Memmedî Gelgelli Hikâyesi, 10- Seyidi Hikâyesi, 11- Veraga ve GülŐah Hikâyesi, 12- Mahmud Han ve Nigar Hanım Hikâyesi, 13- Kurban Han Hikâyesi, 14- Tahır Mirza ile Zhre Hikâyesi, 15- Hemrah Han Hikâyesi, 16- Behram ile Glendamlık Hikâyesi, 17- Kelbi ile Hruzat Hanım Hikâyesi, 18- Tuđarđanlı Abbas Hikâyesi, 19- Tilim Han Hikâyesi, 20- Hasta Kasım Hikâyesi, 21- ÂŞık Garip Hikâyesi.

ÂŞık Mesiyollah, profesyonel bir âşık unvanına tam olarak 1975'li yıllarda ulaŐmıŐtır. İlk icrasını 1977 yılında Kerevüs'de Hacı Samed Seferi'nin oğlunun düğününde gerçekleŐtiren âşığın bir yandan sayısız usta âşık yanında ıraklığını tamamlaması, bir yandan balaban ve çöğür oğrenmesi, öte yandan gece gündüz destan ezberleme gayreti, onu 1975'li yıllarda toyların aranan âşığı haline getirir.

Genç yaŐlardan itibaren usta âşıkların yanında ıraklığını tamamlamıŐ olan ÂŞık Mesiyollah, stn hikâye bilme kabiliyetinin yanında bir o kadar da makam bilgisine sahiptir. Hikâyedeki heyecan durumlarına göre makamları son derece etkili bir biçimde kullanabilen ÂŞık Mesiyollah'ın bildiği makamlara Şu rnekleri verebiliriz: 1-Yarım Őikeste (Gezme), 2- Bütün (Tam) Őikeste, 3- Geraylı, 4- BaŐ (Kelle) Geraylı, 5- ÂŞık Memmedeli Sotu, 6- Hemedan Sotu, 7- Süleyman Han Sotu, 8- Köroğlu, 9- Eb Ata, 10- Zergeri, 11- Yetim Zergeri, 12- Kerevüs Sotu, 13- Ahmadlu, 14- Kelek, 15- Bicar, 16- Galin Lay Lay, 17- Şah Hatayi, 18- Elyatı, 19- Dubeyti, 20-Azerbaycanı.

Sonuç ve Öneriler

Âşıklık geleneği içinde bir âşıktaki bulunması gereken tüm yeteneklere sahip bulunan Âşık Mesiyollah, profesyonel bir âşık olarak yıllarca Güney Azerbaycan coğrafyasında hayatını idame etmiştir. Coğrafyadaki sayısız düğünde mesleğini icra eden âşık, bölgedeki yeni yetişen halk şairleri üzerinde de önemli bir tesir bırakmıştır. Hem meslek olarak âşıklığı seçmesi hem de Türk dilini ve kültürünü koruma içgüdüsüyle hareket edip Türklük bilincini oluşturmak amacıyla yıllarca bu geleneği yaşatmaya gayret göstermesi bölgedeki âşıklık geleneğinin fonksiyonunu anlamlandırması bakımından son derece önemlidir.

Âşık, hayatta olduğu süre boyunca gerek kendi şehrinde gerekse öteki Türk bölgelerinde Azerbaycan Türkçesiyle sanatını icra etmiştir. Yaşlılık döneminde dahi yirminin üzerinde hikâyeyi bilmesi âşıklık geleneğinin Âşık Mesiyollah'ın döneminde ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Lakin Güney Azerbaycan coğrafyasında günümüz şartlarında yeni yetişen âşıkların sadece hikâye içindeki şüirleri öğrenmesi ve hikâyeleri öğrenmeye gerek duymamaları, âşıklık geleneğinin yavaş yavaş zayıfladığını göstermektedir. Dolayısıyla bölgedeki büyük âşıkların çeşitli şekillerde desteklenmesinin, tanıtılmasının bu geleneği ayakta tutacak en önemli vazife olduğu söylenebilir.

İsteriyo Heyyam, İsteriyo Eşair, İsteriyo Şebaheng/İsteriyo Elseven gibi âşıkların kaset ve cd'lerinin satıldığı dükkânlarda bulunan ses kayıtları üzerine halk bilimi çalışmaları yapılmaya müsaittir. Dolayısıyla bu incelememizin araştırma yapmak isteyen halk bilimcilere örnek olacağı kanaatindeyiz. Âşık Mesiyollah üzerine sadece bir veya birkaç çalışma değil, onlarca çalışma yapılabilir. Ayrıca her yönden incelenmeye değer, önemli bir âşık olan Âşık Mesiyollah'ın, Türk dilini koruma gayretini de göz önünde bulundurarak dilbilimciler tarafından da incelenebileceği kâınındayız.

Etik Beyan

“Âşık Mesiyollah ve Sanatı” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

- Atıcı, A. (2016). *Rıza Babarlı Divanı*. Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Atıcı, A. (2017). İran Esedabad'ı: alan araştırmasına dayalı etnik durum. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 11, 77-102.
- Davudî, H. (16.12.2011). Âşık Mesiyollah ve Âşık Sadri Tanıtımı. <http://www.qaraguney.blogfa.com/post-61.aspx>,
- Gökdağ, B. A. ve Heyet, M. R. (2004). İran Türklerinde kimlik meselesi. *Bilgi*, 30, 51-84.
- Gün, F. (2016). *Hemedanlı âşık heyder ve hikâye repertuarı üzerine bir inceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Hasanlı, C. (2005). *Soğuk savaşın ilk çatışması İran Azerbaycanı* (Çev: E. N. Necef). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- ISNA (Iranian Students' News Agency). (2016). Mesiyollah 125 Tümenle Hayatını İdame Eder. <http://www.ghatreh.com/news/nn31308736/125-هزار-حقوق-تومان-هزار>
- Kafkasyalı, A. (2009a). *İran Türkleri âşık muhitleri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kafkasyalı, A. (2009b). *İran Türk âşıkları ve millî kimlik*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Metin, B. (2012). Türk-İran ilişkilerinde Güney Azerbaycan meselesi (1918-1938). *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 157-187.
- Pehlivan, G. (2011). *Hemedan bölgesi bahar ağzı* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sarıkaya, Y. (2008). *Tarihi ve jeopolitik boyutlarıyla İran'da milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sohrabiabad, H. (2016). *Hemedan (İran) Türk dönemi yapılarındaki inşa, usta ve onarım kitabeleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Şişman, B. (2002). Türkiye ve Kazakistan'da yaşayan âşıklık geleneğinin değişmeyen unsurlar açısından karşılaştırılması. *Millî Folklor Dergisi*, 54, 68-74.
- Yılmaz, A. (2013). *Ortaçağ boyunca Güney Azerbaycan'ın tarihi coğrafyası* (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Yücel, T. (1976). Güney Azerbaycan ve İran'da Türkler. *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Wikipedia. (2016). Parsbanaj. <https://en.wikipedia.org/wiki/Parsbanaj>.

EXTENDED ABSTRACT

The ashiks in the ashik tradition, which existed since ancient times of the Turkish culture, gained new characteristics in accordance with the social structure by adding some features over time because of the change in the social structure of the process.

The ashik tradition has an important place in the lives of Iranian Turks as well as in the territory of Anatolia. Ashiks perform in almost all the places of Iran where Turks live. Although these performances encourage the society to speak in their own language, it is important to ensure that the culture is passed on to the next generations and the traditions and customs from the stories will not be forgotten.

Ashik Mesiyollah was born in the Parisbana Village, Avad city, Qazvin province, Iran. He lived between 1936 and 2016. In addition to his contribution to the culture of Qazvin province, he made great influence to the Hemedan province and trained many ashiks in this region.

Evaluating life of Ashik Mesiyollah according to the criteria set in the study of ashiks in the territory of Anatolia we can see that he lived a life of a professional ashik. He was discipled in a master-apprentice relationship, played instruments, recited poetry, and took part in the controversy, told stories and epics. Recognized and admired by all the ashiks of the region, Ashik Mesiyollah is also one of the best ashiks and was deemed worthy of the titles such as the best ashik and head of ashiks.

Ashik Mesiyollah had many masters. He learned stories and poetry from masters such as Ashik Ismaili Shah Muradi, Ashik Yusufi Ismaili and Ashik Yusufi Karaganli and learned to play chogur (çöğür) and balaban from Dellek Feyzeli, Ashik Feteli Itminan, Ashik Muhammed Heseni Sengeki, Muhammed Heseni Asadi and Hamid Goraman. After becoming a professional ashik, he trained two prominent ashiks who are currently living in the region. They are Ashik Ershed Zhelali and Ashik Hudayar. At our meetings with Ashik Ershed Zhelali and Ashik Hudayar, they said that Ashik Mesiyollah presented the ashik tradition to serve Turkish culture and performed his art for this purpose.

Ashik Mesiyollah learned poems and stories from people whom he recognized as masters. In the course of time, he closed the points he was missing with his ashik knowledge and experience with his own world of thoughts. Ashik Mesiyollah, who knows twenty-one stories, is an educator-instructor in his poems. He recited poems on topics like obligation to obey the rules of ethics, complaint of fate, value of life, respect, love, justice, love of God, Prophet Muhammad and Ali. These topics are the cornerstone of his poems.

Ashik performed his art at weddings, engagements, henna nights, circumcision ceremonies and public events and concerts. Respect and love for the ashik was shown by the public during such events. Ashik Mesiyollah, who performed at events, entertained people in the happiest days for people.

Ashik Mesiyollah has entertained people by playing chogur and balaban. He also drew attention to issues such as transferring traditions to future generations and educating young people. The ashik, who understood the importance of the Turkish language and culture from childhood, became a pioneer among the people of the region in protecting their culture from the impact of Persian culture by speaking Turkish. In order to save the Turkish music from the influence of modern music, he learned almost all the makams (a system of melody types used in Turkish classical music and Turkish folk music) used by ashiks of the region and tried to demonstrate the richness of the Turkish music with the help of it. He also knew that young people were losing interest in traditions and it was very important for him to be close with young people. In addition to these, Ashik Mesiyollah, who has chose the profession of ashik, has tried to serve his own culture throughout his life.

The ashik met with interviewers several times in 2015 and subsequent periods. Those meetings were conducted with the usage of interview techniques and observation. It was made to make sure that the environment was natural for the ashik and allowed the tradition to continue in its flow. This way, more realistic data was obtained on the point of contact of the ashik art with society and culture. When attention was paid to all the elements of social environment, it was found that it has a significant effect on the ashik. Interviewer also prepared several questions before the interviews. Those questions were asked at the appropriate time and in a way that did not disrupt the atmosphere of conversation.

This article is aimed to understand the importance of Ashik Mesiyollah and the tradition in which he grew up and to demonstrate his cultural serving for the Turkish society. In addition, thanks to such studies, the Turkish presence in the region and culture will become more recognizable.